Madaniyat saroylaridagi havaskorlik musiqiy to‘garaklari muammolari tahlili va takomillashtirishning ilmiy asoslari

Laylo Alisherovna Xusanova
Ilmiy rahbar: B.U.Toshmurodov
NavDU

Annotatsiya: Mazkur tadqiqotda madaniyat saroylari huzuridagi havaskorlik musiqiy to‘garaklari faoliyatining hozirgi holati, ularning oldida turgan muammolar ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Moddiy-texnik bazaning yetishmasligi, malakali rahbar-pedagoglar tanqisligi, repertuarning zamonaviy talablarga mos kelmasligi, yoshlarning qiziqishi pasayishi hamda boshqaruv va moliyalashtirish tizimidagi kamchiliklar asosiy omillar sifatida ko‘rsatiladi. Maqolada mavjud muammolarning sabablari aniqlanib, ularni bartaraf etishning pedagogik, tashkiliy va innovatsion yo‘llari asoslanadi. Raqamli texnologiyalarni joriy etish, kadrlar malakasini oshirish va milliy musiqa merosini targ‘ib qilish bo‘yicha takliflar ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijalari madaniyat muassasalari faoliyatini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: madaniyat saroylari, havaskorlik musiqiy to‘garaklari, musiqiy ta’lim, rahbar-pedagog, moddiy-texnik baza, milliy musiqa merosi, repertuar, raqamli texnologiyalar, yoshlar tarbiyasi, madaniy-ma’rifiy faoliyat

Analysis of problems and scientific foundations for improving amateur music clubs in palaces of culture

Laylo Alisherovna Khusanova
Scientific supervisor: B.U.Toshmurodov
Navoi State University

Abstract: This study provides a scientific analysis of the current state of amateur music clubs operating under palaces of culture and the problems they face. The main factors identified include an insufficient material and technical base, a shortage of qualified club leaders and teachers, a repertoire that does not meet modern requirements, declining interest among young people, and shortcomings in the management and funding systems. The article identifies the causes of the existing problems and substantiates pedagogical, organizational, and innovative ways of addressing them. Proposals are developed on introducing digital technologies, improving staff qualifications, and promoting national musical heritage. The research findings will contribute to improving the activities of cultural institutions.

(cc) BY

Keywords: palaces of culture, amateur music clubs, music education, leader-teacher, material and technical base, national musical heritage, repertoire, digital technologies, youth upbringing, cultural and educational activities

Madaniyat sohasini rivojlantirish, aholining, ayniqsa yoshlarning ma'naviy-estetik didini yuksaltirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. Bu jarayonda madaniyat saroylari xalq ijodiyotini saqlash, rivojlantirish va yosh avlodga yetkazishda muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, saroylar huzuridagi havaskorlik musiqiy to'garaklari aholining keng qatlamini musiqa san'ati bilan tanishtirish, iste'dodli yoshlarni aniqlash va ularning ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarishda o'ziga xos vazifani bajaradi.

Shunga qaramay, amaliyotda bu to'garaklar faoliyatida bir qator muammolar saqlanib qolmoqda. Moddiy-texnik bazaning zamonaviy talablarga to'liq javob bermasligi, malakali rahbar-pedagoglarning yetishmasligi, repertuarning yangilanmay qolishi, yoshlar qiziqishining so'nishi hamda tashkiliy va moliyaviy jihatdan mustahkam tizimning shakllanmaganligi to'garaklar samaradorligini pasaytirmoqda. Bu holat mavzuni chuqur ilmiy tahlil qilish va uni takomillashtirishning ilmiy-pedagogik asoslarini ishlab chiqish zaruratini yuzaga keltiradi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, havaskorlik musiqiy to'garaklari nafaqat dam olish va bo'sh vaqtni mazmunli o'tkazish vositasi, balki musiqiy ta'lim va tarbiyaning ajralmas bo'g'ini hamda milliy qadriyatlarni targ'ib etuvchi muhim ijtimoiy institutdir. Globallashuv va raqamli texnologiyalar rivojlanayotgan sharoitda ularning faoliyatini yangi mazmun bilan boyitish zamon talabiga aylangan.

Tadqiqotning maqsadi madaniyat saroylaridagi havaskorlik musiqiy to'garaklari faoliyatidagi mavjud muammolarni aniqlash, ularning sabablarini tahlil qilish va takomillashtirishning ilmiy asoslangan yo'llarini belgilashdan iborat. Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar qo'yildi: mavzu bo'yicha ilmiy-pedagogik adabiyotlarni o'rganish; to'garaklar faoliyatining hozirgi holatini tahlil qilish; asosiy muammolarni tasniflash; pedagogik, tashkiliy va innovatsion takliflarni ishlab chiqish.

Maqolada tahlil, qiyosiy o'rganish, umumlashtirish va tizimli yondashuv usullaridan foydalanildi. Tadqiqot natijalari madaniyat muassasalari rahbarlari, musiqa o'qituvchilari va soha mutaxassislari uchun amaliy ahamiyat kasb etadi.

Havaskorlik san'ati va uning pedagogik jihatlari bo'yicha ilmiy qarashlar turli yo'nalishlarda o'rganilgan. Madaniyatshunoslik sohasida havaskorlik ijodiyoti xalq madaniyatining uzluksizligini ta'minlovchi ijtimoiy hodisa sifatida talqin etiladi. Musiqa pedagogikasida esa ommaviy musiqiy tarbiya, jamoaviy ijrochilik madaniyatini shakllantirish va ijodiy qobiliyatni rivojlantirish masalalari ko'proq tadqiq qilingan. Tadqiqotchilar to'garak faoliyatining samaradorligi rahbarning kasbiy

(cc) BY

mahorati, mashg‘ulotlarning tizimliligi va ishtirokchilarning ichki motivatsiyasiga bog‘liq ekanini ta’kidlaydi.

Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlarning aksariyati umumta’lim maktablari va san’at maktablaridagi musiqiy ta’limga qaratilgan. Madaniyat saroylari sharoitidagi havaskorlik to‘garaklarining o‘ziga xos muammolari, ya’ni boshqaruv, kadrlar, moliyalashtirish va zamonaviy raqamli muhitga moslashuv masalalari yetarlicha tizimli o‘rganilmagan. Mazkur maqola shu bo‘shliqni qisman to‘ldirishga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi tizimli va qiyosiy yondashuvga asoslanadi. Unda ilmiy-pedagogik manbalarni tahlil qilish, kuzatish, suhbat va so‘rovnoma, shuningdek, tajribani umumlashtirish usullaridan foydalaniladi.

Madaniyat saroylaridagi havaskorlik musiqiy to‘garaklari musiqiy ta’limning norasmiy shakli bo‘lib, ular rasmiy ta’lim muassasalaridan quyidagi jihatlari bilan farq qiladi: ixtiyoriylik, yosh va tayyorgarlik darajasi bo‘yicha xilma-xil tarkib, ijodiy erkinlik hamda jamoaviy faoliyatga yo‘naltirilganlik.

To‘garaklarning asosiy vazifalarini quyidagicha guruhlash mumkin:

Ta’limiy vazifa. Ishtirokchilarga cholg‘u chalish, vokal va ansambl ijrochiligi ko‘nikmalarini berish, nota savodxonligini oshirish.

Tarbiyaviy vazifa. Yoshlarda estetik did, milliy g‘urur, mehnatsevarlik va jamoada ishlash madaniyatini shakllantirish.

Madaniy-ma’rifiy vazifa. Milliy qo‘shiq va cholg‘u merosini saqlash, targ‘ib qilish va yangi avlodga yetkazish.

Ijtimoiy vazifa. Yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish, ularni salbiy ta’sirlardan asrash.

Kashfiyotchilik vazifasi. Iste’dodli bolalar va yoshlarni aniqlash, ularni professional ta’limga yo‘naltirish.

Bu vazifalar o‘zaro bog‘liq bo‘lib, ulardan birining sust bajarilishi butun tizim samaradorligiga ta’sir ko‘rsatadi.

Amaliy kuzatishlar va soha tajribasi to‘garaklar faoliyatida bir necha tizimli muammo mavjudligini ko‘rsatadi.

Birinchidan, moddiy-texnik baza masalasi. Ko‘plab to‘garaklarda musiqa cholg‘ulari eskirgan, miqdori yetarli emas yoki sifati past. Mashg‘ulot xonalarining akustik jihozlanishi, ovoz kuchaytirish uskunalari va nota materiallari bilan ta’minlanish darajasi talabga to‘liq javob bermaydi. Bu esa ijro sifatiga va o‘quvchilarning qiziqishiga bevosita ta’sir qiladi.

Ikkinchidan, kadrlar muammosi. Rahbar-pedagog to‘garakning markaziy figurasi hisoblanadi. Biroq malakali mutaxassislarning yetishmasligi, ish haqining pastligi va kasbiy rivojlanish imkoniyatlarining cheklanganligi tufayli bu lavozimlarda ishlash yetarlicha jozibador emas. Ba’zi hollarda to‘garaklarga musiqiy-pedagogik tayyorgarligi yetarli bo‘lmagan shaxslar rahbarlik qiladi.

(cc) BY

Uchinchidan, repertuar va dasturiy mazmun. Repertuarning yangilanmasligi, bir xil asarlarning takrorlanishi, zamonaviy yoshlar didini inobatga olmaslik to‘garakka qiziqishni susaytiradi. Shu bilan birga, milliy merosni zamonaviy ijro shakllari bilan uyg‘unlashtirish yetarli darajada yo‘lga qo‘yilmagan.

To‘rtinchidan, yoshlar qiziqishining pasayishi. Ijtimoiy tarmoqlar va onlayn ko‘ngilochar kontent kengayishi bilan yoshlarning bo‘sh vaqtini o‘tkazish odatlari o‘zgardi. An’anaviy mashg‘ulot shakllari bu raqobatga bardosh bera olmayapti. Ayniqsa, o‘smirlar va yuqori sinf o‘quvchilarining to‘garaklardan ketishi kuzatilmoqda.

Beshinchidan, boshqaruv va moliyalashtirish tizimi. To‘garaklar faoliyatini baholash mezonlarining aniq emasligi, hisobotbozlikning rasmiy tus olishi, mablag‘larning cheklanganligi va homiylik mexanizmlarining rivojlanmaganligi tizimli rejalashtirishga to‘sqinlik qiladi.

Yuqoridagi muammolarning ildizi bir necha omilga borib taqaladi. Birinchi navbatda, to‘garaklar faoliyati ko‘pincha “tadbirga tayyorgarlik” mantiqi bilan yuritiladi, ya’ni ta’limning izchil dasturi o‘rniga bayram va konsert dasturlariga moslashtiriladi. Ikkinchidan, havaskorlik to‘garaklari uchun yagona metodik ta’minot va namunaviy o‘quv dasturlari yetarli emas. Uchinchidan, rahbarlarning malaka oshirish tizimi muntazam va amaliyotga yo‘naltirilgan tarzda tashkil etilmagan. To‘rtinchidan, to‘garaklar va umumta’lim hamda san’at maktablari o‘rtasidagi hamkorlik aloqalari sust.

Aniqlangan muammolarni bartaraf etish avvalo pedagogik jarayonni qayta qurishni talab etadi. *Birinchidan, o‘quv dasturlarini tizimlashtirish.* Har bir to‘garak uchun bosqichli (boshlang‘ich, o‘rta, ilg‘or) namunaviy dastur ishlab chiqilishi lozim. Dasturda nota savodxonligi, ijrochilik texnikasi, ansambl mahorati va sahnaviy madaniyat bo‘limlari aniq soatlar va kutilayotgan natijalar bilan belgilanadi. Bu “tadbirga tayyorgarlik” mantig‘idan izchil ta’lim mantig‘iga o‘tish imkonini beradi.

Ikkinchidan, tabaqalashtirilgan va individual yondashuv. To‘garak ishtirokchilari yoshi va tayyorgarlik darajasi bo‘yicha farq qilgani uchun ularni kichik guruhlarga bo‘lish, iqtidorli o‘quvchilar bilan alohida ishlash samaradorlikni oshiradi.

Uchinchidan, faol o‘qitish metodlarini qo‘llash. Jamoaviy improvizatsiya, loyihaviy ish, o‘zaro o‘rgatish, ijodiy topshiriqlar va mini-konsertlar ishtirokchilarning ichki motivatsiyasini kuchaytiradi. Musiqa pedagogikasida keng tan olingan Orff, Kodaly kabi yondashuvlardan to‘garak sharoitiga moslab foydalanish mumkin.

To‘rtinchidan, repertuarni yangilash. Repertuar milliy va jahon durdonalari, zamonaviy o‘zbek bastakorlari asarlari hamda yoshlar didiga mos moslashtirilgan (aranjirovka qilingan) namunalarning muvozanatiga asoslanishi kerak. Ishtirokchilarning o‘zlari repertuar tanlashda ishtirok etishi qiziqishni saqlab qoladi.

(cc) BY

Beshinchidan, rahbar-pedagog malakasini oshirish. Muntazam seminarlar, ustoz-shogird tajriba almashinuvi, konservatoriya va oliy ta'lim muassasalari bilan hamkorlikda amaliyotga yo'naltirilgan qisqa muddatli kurslar tashkil etilishi zarur.

Pedagogik chora-tadbirlar mustahkam tashkiliy asosga tayanishi kerak.

Metodik ta'minot. Madaniyat saroylari uchun yagona metodik markaz yoki hududiy metodik birlashmalar tashkil etish, namunaviy dasturlar va metodik qo'llanmalarni tarqatish.

Hamkorlik tarmog'i. To'garaklarning umumta'lim maktablari, san'at maktablari, kollejlar va oliy ta'lim muassasalari bilan shartnomaviy hamkorligini yo'lga qo'yish; iqtidorli ishtirokchilarni keyingi bosqich ta'limga yo'naltirishning aniq yo'nalishlarini belgilash.

Baholash tizimi. Faoliyat samaradorligini faqat tadbirlar soni bilan emas, ishtirokchilar soni, saqlanib qolish ko'rsatkichi, ijrochilik darajasi va tanlovlardagi natijalar kabi sifat mezonlari bilan o'lchash.

Moliyalashtirish manbalarini kengaytirish. Davlat byudjetidan tashqari homiylik, grantlar, pullik konsert va master-klasslar, xususiy sektor bilan ijtimoiy hamkorlik mexanizmlaridan foydalanish.

Moddiy-texnik bazani yangilash. Cholg'ular va ovoz uskunalari ehtiyojini inventarizatsiya qilib, bosqichma-bosqich yangilash dasturini ishlab chiqish; cholg'ularni ijaraga berish yoki umumiy foydalanish fondini yaratish.

Kadrlarni rag'batlantirish. Rahbar-pedagoglar uchun ish haqi ustamalari, malaka toifalari va ijodiy yutuqlar uchun mukofotlash tizimini joriy etish.

Raqamli muhit yoshlar bilan ishlashda bir vaqtning o'zida muammo ham, imkoniyat ham hisoblanadi. Uni to'garak faoliyatiga integratsiya qilish quyidagi yo'nalishlarda mumkin:

Onlayn va aralash (blended) format. Nazariy mashg'ulotlar, nota o'qish va tinglash topshiriqlarini video darslar yoki messenjerlardagi yopiq guruhlar orqali tashkil etish, amaliy mashg'ulotlarni esa jonli o'tkazish.

Maxsus dasturlar. Nota yozish dasturlari (masalan, MuseScore), aranjirovka va yozuv dasturlari, nota o'qishni o'rgatuvchi mobil ilovalardan foydalanish.

Ijtimoiy tarmoqlar. To'garakning rasmiy sahifalarini yuritish, ishtirokchilar ijrosining qisqa videolarini joylash, onlayn konsertlar o'tkazish. Bu yoshlar uchun ko'rinuvchanlik va rag'bat manbai bo'ladi.

Raqamli arxiv. Mahalliy ijrochilar, bastakorlar va xalq kuylarining audio-video yozuvlari to'plamini yaratish.

Raqamli savodxonlik. Rahbar-pedagoglarning raqamli ko'nikmalarini oshirish alohida o'quv moduli sifatida kiritilishi lozim.

Shu bilan birga, raqamli vositalar jonli ijro va jamoaviy musiqa qilishni almashtirmasligi, faqat uni boyitishi kerakligini unutmaslik zarur.

(cc) BY

Madaniyat saroylari milliy merosni saqlash va yoshlarga yetkazishning eng qulay maydonlaridan biridir. Bu borada quyidagilar samarali bo‘lishi mumkin:

To‘garaklar tarkibida dutor, doira, rubob, nay, g‘ijjak kabi milliy cholg‘ular sinflarini kengaytirish va ularga qiziqishni oshirish.

Hududiy xalq qo‘shiqlari, maqom, lapar va yallalarni o‘rganish uchun og‘zaki ijodni yig‘ish bo‘yicha ekspeditsiyalar tashkil etish, an’anaviy ijrochilar (xalq ustalari) bilan uchrashuvlar va master-klasslar o‘tkazish.

Milliy kuylarni zamonaviy aranjirovkalarda, ansambl va orkestr ijrosida taqdim etish orqali an’ana va zamonaviylikni uyg‘unlashtirish.

Festival, ko‘rik-tanlov va tematik konsertlarni muntazam o‘tkazish, ularda yoshlarning faol ishtirokini ta’minlash.

Merosni targ‘ib etishda oila va mahalla institutlarini jalb qilish, ota-onalar uchun ochiq mashg‘ulotlar tashkil etish.

Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, madaniyat saroylaridagi havaskorlik musiqiy to‘garaklari yoshlarning estetik tarbiyasi va milliy merosni asrashda muhim rol o‘ynaydi, biroq ularning samaradorligi moddiy-texnik baza, kadrlar, repertuar, yoshlar motivatsiyasi va boshqaruv tizimidagi muammolar tufayli cheklanmoqda. Bu muammolarning asosiy sabablari ta’limning tizimli dasturga emas, tadbirlarga yo‘naltirilganligi, metodik ta’minot va malaka oshirish tizimining yetarli emasligi hamda hamkorlik aloqalarining sustligidir.

Muammolarni hal etish uchun pedagogik (dasturlarni tizimlashtirish, faol metodlar, repertuarni yangilash), tashkiliy (metodik markaz, sifat mezonlari, moliyalashtirish manbalarini kengaytirish, kadrlarni rag‘batlantirish) va innovatsion (raqamli texnologiyalar, raqamli arxiv) yo‘nalishlarni kompleks qo‘llash maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Saidiy, Said Boltazoda. Влияние музыки на человека. Academy 4 (4), 63-65

2. Saidiy, Said Boltazoda. Теория магнитных эффектов других голосов многоголосной музыки. Science and Education 4 (1), 577-582

3. Саидий Саид Болта-Зода (2023). Модуляционные эффекты музыкального произведения. Science and Education, 4 (1), 563-569.

4. Саидий Саид Болта-Зода (2023). Особенности эффекта системы тяготения аккордов в музыке. Science and Education, 4 (1), 590-596.

5. Саидий Саид Болта-Зода (2023). Взаимное влияние тоники, субдоминанты и доминанты. Science and Education, 4 (1), 570-576.

6. Болта-Зода, С. С. (2022). Особенность мгновенного появления вторичного аккорда, органный пункт. Science and Education, 3(12), 885-891.

7. Расулова, Д. Ш. К., & Болтазода, С. С. (2022). Национальные инструменты Узбекистана. История музыкальных инструментов: дутар и уд. Science and Education, 3(3), 858-864.

8. Салимова, Б. Б. К., & Болтазода, С. С. (2022). Музыка как дискурс управления многоголосной музыки. Science and Education, 3(3), 845-850.

9. Халимов, Ш. Ш. Ў., & Болтазода, С. С. (2022). Некоторые аспекты формирования и развития музыкального воздействий с ее последствиями на развитии ребёнка. Science and Education, 3(3), 837-844.

10. Болта-Зода, С. С. (2022). Взаимодействие теории и гармонии музыки. Science and Education, 3(12), 851-856.

11. Саидий Саид Болта-Зода (2023). Влияние внутри тяготеющих звуков аккорда. Science and Education, 4 (1), 583-589.

12. Саидий Саид Болта-Зода (2023). Эффекты модуляции и отклонении музыки. Science and Education, 4 (1), 550-555.

13. Болта-Зода, С. С. (2022). Теоретические основы построения музыки. Science and Education, 3(12), 844-850.

14. Ропиева, Д. А. Қ., & Болтазода, С. С. (2022). Вокально-хоровые песни, обработка народных песен и развития мастерства учащихся. Science and Education, 3(4), 1200-1205.

15. Болтазода, С. С. (2022). Оценка характеристик волнообразных голосов в хоровом пении. Science and Education, 3(3), 865-871.

16. Саидий, С. (2019). Влияние музыки на личность и психику ребёнка. Вестник интегративной психологии, (19), 217-220.

17. Болта-Зода, С. С. (2022). Полифонический кондукт к строфической форме в музыке. Science and Education, 3(12), 837-843.

18. Саидий, С. Б. Продвижение новых принципов творческого фортепианного исполнительства в профильных школах искусств и культуры. Science and education. Scientific Journal, 4(3), 1612-1617.

19. Ропиева, Д. А. К., & Болтазода, С. С. (2022). Технологии формирования и развития вокально-хорового мастерства учащихся через народные песни. Science and Education, 3(3), 831-836.

20. Рустамов, А. Р. О., & Болтазода, С. С. (2022). Способы обогащения уроков игры на фортепиано передовым зарубежным опытом. Science and Education, 3(3), 904-910.

21. Қувватова, Н. Б. Қ., & Саидий, С. Б. З. (2022). Основные направления и тенденции развития будущих учителей по направление музыки. Science and Education, 3(8), 204-210.

22. Мухаммадиева, Р. У., & Болтазода, С. С. (2022). Основы современного педагогического творчества по сфере хора. Дирижёр как оптимально

управляющий голосом хора в музыкальном театре. Science and Education, 3(3), 918-923.

23. Комил Буронович Холиков (2024). Вспомогательные клетки нервной ткани и действия периферических нервов в Шванновском клетке. Science and Education, 5 (12), 99-104.

24. Комил Буронович Холиков (2024). Специальные приёмы обучение изучения обмена калия и натрия в пороге мембраны Шванье. Science and Education, 5 (12), 69-74.

25. Комил Буронович Холиков (2025). Поликомилойиды генератор музыкального воспроизводимости пианиста в психофизиологии. Science and Education, 6 (1), 134-141.

26. Болта-Зода, С. С. (2022). Определения понятий диктанта в теории музыки. Science and Education, 3(12), 823-828.

27. Алиев, Б. Т. У., & Саидий, С. Б. (2022). Простые, сложные и смешанные размеры музыки при проведении уроков дирижирования, креативные методы обучения. Science and Education, 3(5), 1484-1492.

28. Рустамов, А. Р. О., & Болтазода, С. С. (2022). Методы и приёмы обучения игры на фортепиано. Science and Education, 3(3), 911-917.

29. Наргиза Бахтиёр Қизи Қувватова, & Саидий Саид Болтазода (2023). Современные методы работы с детьми, не имеющими музыкального образования. Science and Education, 4 (2), 1248-1255.

30. Эрназарова, А. Ф. Қ., & Саидий, С. Б. (2022). Методики обучения народным музыкальным ладам учащихся музыкальных школах и школ искусств. Science and Education, 3(11), 1021-1026.